

4 X 20 esztendő „hősi magvetés”

Bengi László és mtsai (szerk.): Szenvedélyek, formák, vallomások – In honorem Szávai János – Írások Szávai János 80. születésnapjára

C élíne érzékletesen képzelel el a „hősi magvetés” idealizált képét (50.), a jeles évfordulót ünneplő kötetből azonban az derül ki, hogy Szávai János munkásságával meg is valósította, hogy a magyar és a francia kultúra termékeny forrása, hordozója, kölcsönös közvetítője legyen. A szép kiállítású kötet fedlapján a lángok a címben is szereplő szenvedélyek vizuális lenyomatai. Nem véletlenül. A kötet lapjairól élénk rajzolódó személyiség látszólagos szerénysége és visszafogott eleganciája mögött teremtő energiák működtek, melyek a hosszú évek alatt minden részletében értékes, autentikus életművet produkáltak.

Szavai János érdemeire számos szemzőgből világitanak rá a kötet írásai: szívügye a francia és a magyar irodalom és kultúra megismerése és értelmezése úgy, hogy kölcsönösen felmutatja azt a francia és a magyar szakma és nagyközönség számára. Számos könyvének mindegyike a szerző folyékony kétnyelvűségéről tanúskodik és átfogó jellegű az adott témában (pl. Szávai, 1978, 1989a, 1989b).

A kötet a Kalligram Kiadónál látott napvilágot, de a megjelentetést támogató Trefort-kert Alapítvány az ELTE irodalomtatói közösségének részvételére utal. A szerkesztők tehát az ELTE, valamint a Magyar Tudományos Akadémia neves, jól ismert irodalomkutatói, illetve Szávai Dorottya, Szávai János lánya is. A szerkesztők közül talán csak Guillaume Métayer-t kell bemutatnunk a magyar olvasóknak: magyar–francia és német–francia műfordító, a *Poésie* című, műfordítással foglalkozó irodalmi folyóirat szerkesztője

fontos katalizátora a magyar–francia irodalmi kapcsolatoknak.

A *Szenvedélyek, formák, vallomások* szerkezete pontos és érzékletes. Nem csak arra figyel, hogy az olvasás során bejárhasuk az életmű egészén átívelő képzeletbeli utat, hanem arra is, hogy valamiféle elegáns érzelmi hullámozást keltsen abban, aki találkozik a szövegekkel. A szerkesztők először is keretbe ölelték az elméleti írásokat: az első három szépirodalmi ihlettségű versre, illetve rövidprózára rezonál a stílusosan kötetzáró Szávai Dorottya-visszaemlékezés. Tartalmilag és nyelvi szempontból is tudatos a megszerkesztettség: előbb szerepelnek a magyar nyelven megfogalmazódó, nagyrészt irodalomelméleti és -történeti tanulmányok, ezeket éles váltással követi Sipos Lajos *Etikum, ország, haza* című írása (250.), majd a francia nyelvű esszéekkel folytatódik a sor. A fentebb említett érzelmi hullámozást az adja, hogy bizonyos szövegek nem kizárólag elméleti tanulmányok, hanem önálló méltatások, például Illyés Mária: *Szavai János 80* (14.), Klimó Károly: *Az irodalom nem más, mint irányított álom* (J. L. Borges) (18.), illetve Patrick Ghrenassia *Portrait d'un éternel jeune homme / Egy örökifjú portréja* (259.). Több szerző pedig elméleti munkájába fűzi elegánsan az ünnepelthez való személyes kötődését. A fenti négy szempontot figyelembe véve – visszaemlékezés, személyes meghittség, irodalomelmélet, kétnyelvűség – mestersen szerkesztett a kötet.

Az első, szépirodalmi blokkban erős felütés Kodolányi Gyula rövidprózája, *A Leshegyen* (9.). A Szávai Jánossal majdnem

egyívású író-költő, irodalomtörténész, rendszerváltó politikus tudatosan magánerő és prózairói minőségében tűnik fel. Feltehetően sehogy máshogy nem lehet elmondani azt a mély intimitást, szavak nélküli kötődést, amely két férfit, két családot összeköt, s tágabb értelemben a gondolkodó, a kultúra mellett elkötelezett közösségek szövetségét megalkotja. Sorról sorra omlanak a lebegő emlékezés képei – például „oldó lehelet” –, valamint a barátok naiv képzetekkel festett ifjúkorának és a jelenkor bomlasztó árnyának szöges ellentéte is csupán képekből bomlik ki.

További két szépirodalmi írás következik, Vörös István költeménye, a *Távlatok* (10.), amely lágy humorral idézi meg egy huszonöt évvel ezelőtti párizsi látogatás életérzését. Ellentételezésekből építkezik, hogy bennük múltba révedező önironiával olvadjon eggyé a gyomorrontás a kulturális magaslattal, a tavasz az ősszel, a költő régi önmaga a mostani versbeszélővel. A költői én kacagató önreflexióval helyezi el magát a földrajzi-kulturális valóságban: „én az ő (Párizs) legkisebb tornya vagyok”. A verset követi Kemény István készülő regényének részlete, amely a szépirodalom eszközeivel reflektál Szávai János (2013) *Pascal örvénye, avagy a progresszió hullahegyei* című esszé-kötetére.

Klimó Károly képzőművész, a borítón szereplő festmény alkotója az ünnepelt méltatását (18.) megkapó módon a hajdani művészvilág kapcsolatrendszerének, baráti viszonyainak felidézéseként Reverdy *Belső csend* című versével zárja. A francia költő festői képekből építkező költeményének beidézésével a festő barát a művészet nyelvén állít párhuzamot a korabeli irodalmár és a képzőművész kortársak (Pablo Picasso, Georges Braque, Henri Matisse) szoros viszonya, valamint a Szávai-Klimó barátság között.

Annie Ernaux Franciaországban népszerű, nálunk kevésbé ismert kortárs francia író-nő könyvrészlete *Leánykori önarckép* (21.) címmel következik. Légies, láthatatlan szálat von Szávai János autofikció iránti kutatói érdeklődése,

műfordítói tevékenysége, illetve az őt a családban körülvevő nőkhöz fűződő meghitt viszonya közé. Szávai János műfordítói erényeit méltatja a filozófus, Földényi F. László *Újraolvasva Louis-Ferdinand Céline: Utazás az éjszaka mélyére című regényét Szávai János fordításában* (30.) című szubjektív hangú Céline-értelmezésében, melyben a háború- és békeidőben egyaránt abszurd létezés lehetséges magatartásformáit mutatja fel, a nyelvteremtés képességében vonva párhuzamot Céline és Szávai között.

Józan Ildikó „*Csak dokumentum?*” *Lettres à un homme de lettres* (34.) című levélsorozata stílusában az egyik legjobban sikerült könyvrészlet. Gyergyai Albert André Gide-hez íródott négy misszilis levele közé, köré, mellé fűzi saját, Szávai Jánosnak szóló visszafogottan személyes hangú, irodalmi reflexiókkal és utalásokkal árnyalt leveleit. A Gyergyai-levelek mind megszövegezésükben, mind tartalmukban és gondolatvilágukban óriási hatást gyakorolnak a mai olvasóra. Gyergyai Albert mély tisztelettel rótt soraiból kiperegnek a kort idéző friss irodalmi és kulturális aktualitások, amelyeknek hangulatát az olvasó valósággal szívja magába. Ugyanakkor a fáradhatatlan Gide-fordító francia nyelvű stílusa nem csak szabatos, irodalmi, árnyalt, hanem különleges élményt nyújt azzal, hogy néhol mintha már-már magyar irodalmi nyelven írna utánozhatatlanul szép franciasággal.

Az irodalomelméleti munkák sorát Kabdebó Lóránt Céline megidézésével, illetve Gyergyai Albert és Szabó Lőrinc összekapcsolásával indítja abban a szelvényben, hogy a politikai ellentétek korában mutatja fel a „szakma diadalát” (45.). Z. Varga Zoltán: *A párbeszéd kísérlete* (60.) Szávai János (2008) Márai-könyvét méltatja az életmű európai irodalmi-történelmi kontextusának kimerítő értelmezése kapcsán. A továbbiakban Dobos István tanulmánya (71.) Márai naplójának személyes, történelmi, irodalmi vonatkozásait boncolgatja franciás elméleti műveltséggel. Kulcsár Szabó Ernő *Szöveg – dallam – szerkezet* című, a Márai-próza poétikai

felépítettségét taglaló szövege hiánypótló munka és igazi intellektuális élmény az olvasó számára: kiemeli Márai irodalmi szövegeinek többszólamúságát, a szövegbeidézés modernista változatait, az írott prózaszöveg hangoztathatóság-élményének lehetőségeit. A Márai-tanulmányok láncolatára fűzhető fel Mekis D. János három regényt (*Eszter hagyatéka*, *A gyertyák csonkig égnek* és *Az igazi*) feldolgozó elemzése (93.), melyben kifejti a regények narratív szerkezetének (múltbeli események feldolgozása) és poétikai megoldásainak (párbeszédek, monologikus, diskurzus hangsúlyos szerepben) összefüggésrendszerét. Gintli Tibor Márai *Béke Ithakában* című regényét elemzi (103.), Fried István pedig (*Az újságíró Márai Sándor témát ajánl. A Márai-regények Márai-forrásaihoz*) (116.) ízes, klasszikus magyar irodalomtudományi nyelvezettel mesél Márai újságírói munkásságáról, s megteremtí az összefüggést a zsurnaliszta és az irodalmár tevékenysége között.

A magyar nyelvű elméleti-történeti szövegek sorában vegyes témájú tanulmányok következnek. Ladányi István Végel László kortárs vajdasági író *Temetetlen múltunk* című autofikcióját vizsgálva (127.) bontja ki a kisebbségi létformát megélt én és a társadalom, én és a történelem viszonyát. Szintén az elszakított területek irodalmi rezonanciáit eleveníti gazdag irodalomtörténeti motívumrendszerre reflektálva Horváth Kornélia, amikor Kányádi Sándor (1989) *Sörény és koponya* című kötetéről és verséről gondolkodik (206.). Főleg azon olvasók számára lesz revelatív ez a találkozás, akiknek eddig a Kányádi-életmű a költő népszerűsítésének sablonjaiból (tájékoztetés, gyerekversek) volt ismert. Ők élményszerű olvasmányra számíthatnak.

Egész blokkot szentel az emlékezőkötet az összehasonlító irodalomtudományi elemzéseknek, amelyek között szerepel német–francia, Kulcsár-Szabó Zoltán de Man-Rousseau-tanulmánya (138) és stílusosan magyar–francia is: Papp Ágnes Klára „*Sírván nevetünk az ég alatt*” című tanulmányában Ady és Baudelaire képalakításában keres közös pontokat (197.).

Magyar–orosz viszonylatban S. Horváth Géza Mészöly Miklós *Saulusát* és Dosztojevskij *Bűn és bűnhődés*ét elemezve egészen finom, a szöveg valamennyi szintjén érvényesülő párhuzamos mintázatot fedez fel (149.).

A francia nyelvű tanulmányok közül kiemelkedik Guillaume Métayer *Anatole France et la Hongrie, un rendez-vous manqué* (273.) / *Anatole France és Magyarország: egy elszalasztott találkozás lehetősége* című esszéje, amelyben néhány apró irodalomtörténeti tényből kiindulva jellegében és hangulatában képet kapunk a magyar-francia irodalmi-kulturális kapcsolatok elszórtaságáról, esetlegeségéről. Kiderül a szövegből, hogy Ady Endre újságírói minőségében interjút kért Anatole France-tól, ám ő csak annyival később hajlott volna erre, hogy akkor már Ady Endre utasította vissza. Métayer ízes franciasággal, aprólékos irodalomtörténeti ismeretek kibontásával, olvasmányosan, humorral festi Anatole France és magyar titkárnője, Itóka (Böloni Györgyné, íróné néven Kémeri Sándor) kapcsolatát. Catherine Mayaux *L'imaginaire de la langue française comme source de créativité littéraire chez quelques écrivains français et francophones* (298.) / *A francia nyelv szellemi erőforrása mint ihletforrás néhány francia és frankofón szerző számára* című esszéje azt a jelenséget részletezi, hogy a francia második nyelvként is számos szépirodalmi szerző irodalmi anyanyelvévé vált. Catherine Mayaux leghosszabban a mai Franciaországban jól ismert François Cheng kínai–francia akadémikusnak a francia nyelvhez mint az igényes önkifejezés sajátos, szellemileg-lelkileg meghatározott eszközehez fűződő viszonyát részletezi.

Szávai János sokrétű – irodalom, közélet, politika, fordítás – életművének elegáns méltatása a kötet. A széles tematika és a személyes hangvétel nem csak szellemileg, érzelmileg is feltölti az olvasót. Zárszóként visszautalok Kemény István regényrészletére, melyben fekete humorral ellenpontozza a Szávai-kötet által a címbe is kiemelt Pascal-gondolatot. Pascal

szerint az elveszett boldogság hiányérzetét a „józan” emberiség többek között a hatalom gyakorlásával tölti ki. E törekvés hiábavalósága frusztrációba torkollhatna, de a regényrészlet „lökött” Don Quijotéje kijelenti: „mivel a józan ész a legnagyobb bajban van, gyenge, szükségben lévő, és gyámolításra szoruló, lovagi szavamra fogadom, hogy ettől a pillanattól a józan ész szolgálatának szentelem életemet, valamint karom és fegyvereim erejét!” (13.) Utalva ezzel a Szávai János és írástudó barátai léhelyzetére, akiknek

maroknyi csapata elszántan védi a kultúra bástyáit.

Bengi László, Gintli Tibor, Horváth Anna, Guillaume Métayer, Szávai Dorottya & Z. Varga Zoltán (2020, szerk.). *Szenvedélyek, formák, vallomások – In honorem Szávai János – Írások Szávai János 80. születésnapjára*. Kalligram Kiadó.

Lombár Izabella

Benkő István Református Általános Iskola és Gimnázium, Budapest

Irodalom

Ernaux, A. (2020). *Lánytörténet*. Magvető Kiadó (fordította Lőrinszky Ildikó).

Kányádi Sándor (1989). *Sörény és koponya*. Csokonai Kiadó.

Szávai János (1978). *Az önéletrészlet*. Gondolat.

Szávai János (1989a). *Introduction à la littérature hongroise*. Jean Maisonneuve – Akadémiai Kiadó.

Szávai János (1989b). *Nagy francia regények*. Tankönyvkiadó.

Szávai János (2008). *A kassai dóm: közelítések Márai Sándorhoz*. Kalligram.

Szávai János (2013). *Pascal örvénye, avagy a progressió hulláhegyei*. Magyar Szemle Alapítvány.